

μιὰ ζωὴ ἀθανατη. Ἡ πρώτη της νίκη εἴταν, ὅταν τὸν ὄνομασε, κι ὅταν χρησιμοποίησε τὸ ὄνομά του ἀκριβῶς, γιὰ νὰ τὸν ὑποτάξει καὶ νὰ τὸν ἔχει σχῆμα ὅρατό, κι ὅπου μποροῦσε νὰ ταπεινωθεῖ, καθὼς φαινόταν νὰ χωρεῖ ἀνετα στὸ ἀνθρώπινο σῶμα. Μὰ ἡ ὁριστικὴ του νίκη εἴταν, ὅταν τὸν ἔκανε πορθμέα ὑπάκουο, γιὰ νὰ μεταφέρει τὴν ὕπαρξη ἀπὸ τὴν παροδικότητα στὴν ἀθανασία. — Πῶς; Στὴν ἀθανασία; "Ἡ μήπως στὴν εὐθανασία; "Ἡ μήπως στὴν πολυθανασία; "Ἡ ; ...

261

"Ἐχω ἀντίκου μου ἐναν ἀντίπαλο: τὸν «κόσμο». Κι οὗτε στιγμὴ δὲ συλλογίζομαι νὰ τὸν καταλύσω. Γιατὶ ἔέρω πῶς δὲ μπορῶ νὰ τὸ κάνω. Τὸν βλέπω ἔκει πάντοτε, βαρύ, ἀράγιστο, ἀκατάληπτο, ἔτοιμο κάθε στιγμὴ νὰ μὲ συντρίψει. Πῶς ν' ἀπαλλαγῶ ἀπ' αὐτόν; Μήπως μὲ τὸ θάνατο; "Οχι, βέβαια. Γιατὶ ὁ θάνατος μᾶς παίρνει ἀπὸ τὴ θέση μας καὶ μᾶς οἴχνει, ἀνυπεράσπιστους πιά, στὸν κόσμο, — στὸν κόσμο, ποὺ μᾶς διαλύει, καὶ μᾶς καταβροχθίζει, καὶ μᾶς ἔξαφανίζει. Κάτι ἄλλο χρειάζεται: ἡ ἔξοδος. Ἡ ἔξοδος, δηλαδὴ τὸ παράφορο πήδημα ἔξω ἀπὸ τὸν κόσμο. "Εἶχω ἀπὸ τὸν κόσμο, δηλαδὴ ἔκει ποὺ δὲν ὑπάρχουν δρίζοντες. Στ' ἀνοιχτά.

262

"Ακουσα συχνὰ νὰ μιλοῦν γιὰ τὴν ἀγωνία ποὺ μᾶς συνέχει στὸν κόσμο τοῦτο. "Οχι! Δὲν εἶναι ἀγωνία. Εἶναι

ἀσφυξία καὶ δυσφορία.⁹ Ασφυκτιοῦμε μέσα στοὺς δρῖζοντες, ποὺ μᾶς φυλακίζουν στὸν κόσμο τοῦτο. Καὶ δυσφοροῦμε ἀπὸ τὸ αἴσθημα τοῦ κλειστοῦ χώρου του, δπου δὲ μποροῦμε ἐλεύθερα ν^τ ἀνασάνουμε.

263

Βέβαια, *ἡ ἔξοδος* ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ κόσμου, τοῦ Οὐκ ἔγώ, σημαίνει καὶ ἔξοδο ἀπὸ τὴ διάνοια, ἀπὸ τὸ γνωστό. *Ωστόσο*, χωρὶς νὰ γνωρίζω τὸν κόσμο, στὶς μεγάλες του τουλάχιστο γραμμές, χωρὶς νὰ ἔχω διαφωτίσει τὸ περιβάλλον μου, δὲ θὰ βρῶ ποτὲ ἕνα σίγουρο δρόμο ποὺ θὰ μὲ δῦνηγήσει ἔξω ἀπὸ τὸ ἐγκόσμιο. *Ο Γκαΐτε* ἔλεγε: « γιὰ νὰ γνωρίσεις τὸ ἄπειρο, πρέπει νὰ γνωρίσεις σ^τ ὅλες του τὶς λεπτομέρειες τὸ πεπερασμένο ». Νὰ μελετήσω ὅλη τὴν ἐγκόσμια περιοχή, νὰ γίνω δὲ κύριος τοῦ γνωστοῦ, τοῦ ἐπιστητοῦ, — εἶναι ἕνα χρέος καὶ μιὰ προϋπόθεση, μιὰ ἀπαραίτητη προετοιμασία γιὰ τὴν ἔξοδο. *Οσο πληρέστερη* εἶναι *ἡ ἐπιστημονικὴ* ἐρμηνεία τοῦ κόσμου, τόσο καλλίτεροι θὰ εἶναι οἱ δροι τοῦ μεγάλου μεταφυσικοῦ ἀλματος, ποὺ κανεὶς δὲ μπορεῖ νὰ τὸ κάνει γιὰ μένα, δπως κανεὶς δὲ μπορεῖ νὰ πεθάνει στὴ θέση μου.

264

Τὸ ἀτομικὸ ἔγὼ ἀσφυκτιᾶ μέσα στὴν κλειστὴ σφαίρα τοῦ οὐκ ἔγώ, δηλαδὴ τοῦ περιβάλλοντος, δπου ἀναγκαστικὰ ὄναφέρεται. *Ἐπιχειρεῖ*, μ^τ ἕνα παράφορο πήδημα, νὰ τὸ ὑπερβεῖ. *Ο μόνος* δρόμος ποὺ φέρνει ἔξω ἀπὸ τὸν κόσμο, περνάει μέσα ἀπὸ τὸν κόσμο. Στὸν κόσμο λοιπὸν θὰ χαρά-

ξει τὸ δρόμο τῆς φυγῆς. Θὰ εἴταν μάταιη ἡ προσπάθειά του, ἢν πίστευε πώς πέρα ἀπὸ τὸν δρίζοντα τοῦ εἶναι του, ὑπάρχει ἔνας ἄλλος δρίζοντας. Ο δρίζοντας εἶναι ὁ τοῖχος, δπου συντρίβονται ὅλες του οἱ προσπάθειες. Πίσω δμως ἀπ' αὐτὸ τὸν τοῖχο δὲν ὑπάρχουν δρίζοντες. Εἶναι τὸ Ἀνοιχτό. Φαντασθεῖτε πώς ἐπιβαίνετε σ' ἔνα καράβι ποὺ ἔχει, χρόνια τώρα, ποδίσει σὲ κάποια ἔρημη οηχοθάλασσα. Καὶ χρόνια τώρα, ζεῖτε στὸ μικρὸ χῶρο του. Βοήθεια δὲν ἔρχεται ἀπὸ πουθενά. Οἱ ἐλπίδες μιὰ-μιὰ σβύνουν. Κι ἀξαφνα τὰ νερὰ βαθαίνουν. Τὸ καράβι ἐλευθερώνεται, τὰ πανιὰ σηκώνονται, φουσκώνουν. Τραβᾶτε γιὰ τὸ ἀνοιχτά. Γιὰ τὸ ἀνοιχτά! Εἶναι ἔνα αἰσθημα χαρμόσυνο ποὺ σᾶς συνεπαίρνει. Τὸ αἰσθημα τῆς ἐλευθερίας. "Ε! λοιπόν. Παρόμοιο θὰ εἶναι καὶ τὸ αἰσθημα ποὺ θὰ δονεῖ τὸν ἀνθρώπο δταν θὰ κάνει τὸ μεγάλο μεταφυσικὸ πήδημα ἀπὸ τὸ κλειστὸ στὸ Ἀνοιχτό, ἀπὸ τὸν κόσμο στὴν Ὑπερβατικότητα.

265

Τί εἶναι ἔξω ἀπὸ τὸν κόσμο; Δὲν ξέρω. Ωστόσο, προαισθάνομαι δτι δλα ἐκεῖ θὰ εἶναι ἀνοιχτά. Κι αὐτὸ μοῦ φθάνει.

266

Οὔτε τὸν ἑαυτό σου, οὔτε τὸν ἄλλο μπορεῖς νὰ τοὺς κοιτάξεις κατὰ πρόσωπο. Ο ἑαυτός σου εἶναι κάτι σὰν τὸν ἥλιο, δ ἄλλος εἶναι κάτι σὰν τὴ νύχτα — ἢ σὰν τὸ θάνατο. Σὰν τὸ θάνατο;

"Ω, ναί! "Όλα μπορεῖ νὰ τὰ ὑποφέρει κανείς. Τοὺς
ἡθικοὺς κλονισμούς, τὶς θλίψεις καὶ τοὺς πόνους, τὰ
τραύματα τοῦ σώματος καὶ τὶς πληγὲς τῆς ψυχῆς. Ἐκεῖνο
ποὺ δὲ μπορεῖ νὰ ὑποφέρει εἶναι ὁ θάνατος. Νὰ ζεῖ κανεὶς
καὶ νὰ ξέρει, πῶς εἶναι μάταιο ὅτι κάνει, ὅτι δημιουργεῖ,
ὅτι αἰσθάνεται ἡ ὀνειροπολεῖ, ὅτι λικνίζει τὴ φαντασία
του ἥτις ὑποχίνει τὴ δράση του, γιατὶ αὔριο ἥτις μεθαύριο
δὲ θὰ υπάρχει, καὶ θὰ εἶναι σὰν νὰ μὴν ἔξησε ποτὲ καὶ
νὰ μὴν πέθανε ποτέ, — αὐτὸ κανεὶς δὲ μπορεῖ νὰ τὸ συνη-
θίσει. 'Ωστόσο, αὐτὴ εἶναι ἡ πραγματικότητα γιὰ τὸν κα-
θένα μας. Εἴτε τὸ θέλουμε εἴτε ὅχι, εἴμαστε μιὰ ὑπαρξη
ποὺ βαδίζει πρὸς τὸ τέρμα της, ἔτσι, χωρὶς λόγο πειστικό,
χωρὶς ὀρισμένο σκοπό, χωρὶς ἀνάγκη. Μποροῦμε νὰ κά-
νουμε χίλιους ἐλιγμούς, νὰ δοκιμάσουμε ὅλους τοὺς προσι-
τοὺς σὲ μᾶς δρόμους, νὰ πᾶμε δεξιά, ἀριστερά, ἐμπρός,
πίσω. Τὸ τέρμα ὃπου θὰ φθάσουμε θὰ εἶναι τὸ ἴδιο πάντα :
ὁ θάνατος. — 'Η βεβαιότητα αὐτὴ εἶναι, γιὰ ὅλους μας, φο-
βερή. Δὲ μποροῦμε νὰ τὴν κοιτάξουμε κατὰ πρόσωπο. Δὲ
μποροῦμε νὰ συμφιλιωθοῦμε μαζί της. Μᾶς ἀναγκάζει νὰ
συλλογιζόμαστε τὸ θάνατο σχεδὸν κάθε στιγμή, — τὸ θά-
νατο ποὺ στέκεται πάντοτε ἔκει, καὶ ποὺ καὶ τώρα μπορεῖ
νὰ δρμήσει ἐπάνω μας.—Mors imminent ! Καὶ εἶναι αὐτὴ
ἥ τρομερὴ «imminētia» τοῦ θανάτου, ποὺ τὸν κάνει,
ἀπὸ ἀόριστη ἀπειλή, ζωντανὴ καὶ ἀμεση πραγματικότητα.
Ὑπάρχει δμως καὶ μιὰ ἄλλη imminentia τοῦ θανάτου
πιὸ τρομερή. "Οταν ἡ necessitas τοῦ ad mortem ago εί-
ναι μιὰ πείρα κοινὴ ποὺ δὲν δρίζει μὲ σαφήνεια τὸ τέρμα
« γιὰ μένα », τότε δὲ χαμηλώνει εὔκολα τὸ πέταγμα τῆς

ζωῆς, καθὼς ἀντικρύζει τὴ χαίρουσα κάτω της ἄβυσσο. "Οταν δομως μᾶς δρίζουν αὐτὴ τὴ στιγμή· ὅταν ἡ ἀναγκαιότητα τοῦ θανάτου μπήγεται σὰν σφήνα μέσα στὶς ἴδιες τὶς φίλες τῆς ζωῆς καὶ τὶς πληγώνει ἀνεπανόρθωτα ἀπὸ πρίν· ὅταν δὲ οὐδὲν θάνατος παρεμβαίνει ἀνάμεσα στὴν ὑπαρξη καὶ στὴ ζωή, σὰν ἀστρο ἀνάμεσα στὴ γῆ καὶ στὸν ἥλιο, τότε ἡ ἀνοιχτή, ἡ χαίρουσα ἄβυσσος δὲν εἶναι πιὰ μιὰ ἀπειλή, ἀλλὰ ἡ μόνη πραγματικότητα. — Αὐτὴ τὴν πείρα τὴ δοκίμασε, ἀπὸ τοὺς μεγάλους, δὲ Ντοστογιέβσκι. Ἡ πολυτάραχη ζωὴ του τοῦ πρόσφερε κι αὐτὸ τὸ σπάνιο εὔτυχῶς δῶρο: μιὰ καταδίκη στὴν ἔσχατη ποινή. Ποιὸς δὲ θυμάται μὲρίγος ἐκεῖνα τὰ λιτά, μὰ καὶ τόσο σπαραχτικὰ λόγια, ποὺ τοῦ εἶχε ἐμπνεύσει ἡ σκηνοθετημένη ἐκτέλεση τῆς ποινῆς του; « 'Ο καθένας μας εἴταν σίγουρος πώς σὲ λίγο θὰ τὸν ἐκτελοῦσαν. » Ετσι περάσαμε μέσα σὲ λιγότερο ἀπὸ δέκα λεπτὰ ἀπὸ τὸ φριχτὸ τρόμο τῆς ἐπιθανάτιας ἀναμονῆς ». Τί σημαίνει ὃν τοῦ χάρισαν ἔπειτα τὴ ζωή; Τὴν ὥρα ποὺ ἀντίκρυζε χωρὶς ἐλπίδα τὸ θάνατο, δὲ Ντοστογιέβσκι δὲ θὰ τὴν ἔχασει ποτὲ. Δὲ θὰ μιλάει γι' αὐτὴ συχνά, γιατὶ ἡ θύμησή της θὰ τὸν συγκλονίζει ὡς τὰ τρίσβαθα. Μὰ στοὺς ἀνθρώπους τῶν βιβλίων του, στὶς κραυγές τους, στὰ τυραννισμένα ἀπὸ ἀγωνίες καὶ μεταφυσικοὺς τρόμους πρόσωπά τους εἶναι φανερὴ ἡ χαρακιὰ ποὺ ἀφησε στὴν ψυχή του ἡ ὥρα τῆς ἐπιθανάτιας ἀναμονῆς. — Ναί, φίλοι μου. Ἀπὸ τότε ποὺ δὲ ἀνθρωπος ἀπόχτησε συνείδηση τοῦ ἔαυτοῦ του, ἀπὸ τότε ποὺ ἀποχώρησε τὸ ἔγω του ἀπὸ τὸ οὐκ ἔγω, δηλαδὴ ἀπὸ τοὺς συνανθρώπους του καὶ τὸ ἔγκοσμο περιβάλλον του, δὲ τρόμος τοῦ θανάτου ἔγινε τὸ μεγάλο του κίνητρο καὶ δὲ ἴδιος δὲ θάνατος, δὲ μεγάλος παιδαγωγός του. Γιατὶ ξέρει πιὰ δὲ ἀνθρωπος πώς εἶναι θνητός. Καὶ ἡ συν-

Η ΛΥΡΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

είδηση αὐτή τὸν συντρίβει γιὰ ὅλη τὴν τὴν ζωή, τὸν κάγει μιὰ ὑπαρξη τραγική, ἐνα «*zum Tode sein*».

268

‘Αληθινά, τί ἀμάρτημα μᾶς βαραίνει, ὥστε ν’ ἀναγκαστοῦμε ὅλοι μᾶς ἡνὶ δουλεύουμε στὸν τροχὸ τῆς συνείδησης :

269

Τὸ πιστεύω γιατὶ εἶναι λογικό, τὸ γνωρίζω γιατὶ εἶναι παράλογο.

270

‘Ο ἄνθρωπος, ὁ *homo humanus*, εἶναι στὸ ζωικὸ βασίλειο ὃ, τι τὸ μὴ μοῦ ἀπτου, ἡ *mimosa pudica*, στὸ φυτικὸ βασίλειο : μιὰ ὑπερευαίσθητη ὑπαρξη. Στὸν παραμικρότερο ἔξωτερικὸ ἔρευθισμό διπλώνει τὸ μίσχο καὶ τὰ φύλλα τοῦ εἶναι του, καὶ περιορίζεται στὴ θέση τοῦ ἕαυτοῦ του... μακριὰ ἀπὸ τὸν κόσμο, μακριὰ ἀπὸ ὅλα τὰ πράγματα.

271

‘Οταν ὁ Ἰησοῦς βάδιζε πρὸς τὸ θάνατο, δὲν εἴταν πιὰ θεός, εἴταν ἄνθρωπος. Ἡ σκέψη του εἶχε χάσει τὴν οὐρανιὰ βαφή της. Εἶχε γίνει «ἄνθρωπινη, πολὺ ἄνθρωπινη». Μόνιμα θέματά της : ἡ ἐγκατάλειψη, τὸ ἀγχος, ἡ ἀνησυχία γιὰ τὸ μυστικὸ τῆς ζωῆς, γιὰ τὸ μυστήριο τοῦ πόνου

καὶ τοῦ θανάτου. "Ας θυμηθοῦμε τὴ νύχτα τῆς Γεθσημανῆ. 'Ο Ἰησοῦς ἔρημος, ἐγκαταλειμμένος στὴ διάκριση τῆς νύχτας :

Il se courbe à genoux, le front contre la terre,
Puis regarde le ciel en appelant : « Mon père ! »
— Mais le ciel reste noir, et Dieu ne répond pas.
Il se leve étonné...

Καὶ τρέχει στοὺς μαθητάς του, καὶ τοὺς ἔυπνάει, καὶ τοὺς μέμφεται ποὺ δὲν εἶχαν τὴ δύναμη ν' ἀγρυπνήσουν κοντά του: « οὗτως οὐκ ἴσχύσατε μίαν ὥραν γρηγορεῖσαι μετ' ἐμοῦ; » — "Αποκαλυπτικὴ ἡ στιγμή. "Αποκαλυπτικὴ ἡ σιωπή. "Ο ἀνθρώπος Ἰησοῦς δὲν πῆρε — μὰ βέβαια, εἶναι φαγεόρ, — δὲν πῆρε καμμιὰ ἀπόκριση στὰ ἔρωτήματά του, στὶς ἵκεσίες του, στὶς προσευχές του. Καὶ ἡ ἀπόκριση αὐτὴ τοῦ εἴταν ἀπαραίτητη γιὰ νὰ προχωρήσει στὸ « ἀποθνῆσκειν ». "Απαραίτητη. "Οπως εἶναι σ' ὅλους μας, ὅταν ἡ γλαύκα τῆς Ἀθηνᾶς ἀρχίζει τὸ πέταγμά της... κι ὅταν προσεγγίζουν ὁ φόβος τῆς ζωῆς μὲ τὸν τρόμο τοῦ θανάτου.

272

« Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί μὲ ἐγκατέλιπες ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ; » — Αὐτὸς εἴταν λοιπὸν τὸ μυστικό σου ; Ζῆν, ἀποθνῆσκειν τε καὶ τεθνάναι — δλα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ;

273

"Επεσε τὸ βράδυ. "Επεσε μέσα μου, γύρω μου, παντοῦ. Κι ἀρχίζουν νὰ θαμπώνουν δσα ἔγραψα ὡς τώρα, — δσα συλλογίστηκα, φώτισα, ἀγάπησα ἡ μίσησα, ἐπαίνεσα ἡ

Η ΛΥΡΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

περιγέλασα, θαύμασα ἢ περιφρόνησα, χωμάτισα μὲ τὸ χωστήρα τῆς φαντασίας ἢ συίλεψα μὲ τὴ σμίλη τοῦ πρακτικοῦ λογισμοῦ. Μήπως θὰ ἔπρεπε νὰ κλείσω πιὰ τὸ ἡμερολόγιό μου; Μήπως θὰ ἔπρεπε νὰ τὸ ξανακοιτάξω, νὰ ἐπιθεωρήσω μιὰ - μια τὶς ἑπτὰ ἡμέρες ποὺ πέρασαν, — τὶς ἑπτὰ καλλίτερες καὶ χειρότερες ἡμέρες τῆς ζωῆς μου; Μήπως θὰ ἔπρεπε νὰ προχωρήσω στὸ πιὸ δύσκολο ἔργο γιὰ δλους μας: στὴν αὐτοκριτική; — "Ἄσ δοῦμε. "Ἄσ κάνουμε μαζὶ τὸ ἀποκαλυπτικὸ ἔρωτημα: τί παρέβην, τί δ' ἔρεξα, τί δέ μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη; — Τὴν πρώτη ἡμέρα εἴμουνα ἀθῶος σὰν μικρὸ παιδί. Ἡ ἀθωότητά μου μ' ἔκανε νὰ χαίρουμαι δ, τι ἄγγιζα, σάμπως νὰ μὴν εἴταν ἐκεῖ ἄλλη φορά. Μ' ἔκανε ἀκόμη νὰ ὅνειρεύομαι δ, τι ἔβλεπα, σάμπως νὰ ὑπῆρχε μόνο γιὰ μένα καὶ νὰ μὴν τὸ εἶχε ἄλλος ὑποπτεύθει. Τὴ δεύτερη ἡμέρα δμως, κάτι ἄλλαξε μέσα μου. Κάπιο ρῆγμα ἔγινε στὰ ὅνειρά μου καὶ στοὺς λογισμούς μου, ποὺ πλάτυνε καὶ βάθυνε τὶς ἐπόμενες ἡμέρες. Κι δ κόσμος μοῦ φάνηκε ξαφνικὰ σὰν κελλὶ φυλακῆς δίχως φεγγίτη. Καὶ μοῦ ἔλειψε δ ἀέρας, τὸ φῶς. Καὶ δὲ μποροῦσα ν' ἀνασάνω ἐλεύθερα. Καὶ πνιγόμουνα. Κι ἀρχισα νὰ φωνάζω, νὰ ἴκετεύω: « Θέλω νὰ βγῶ ἀπὸ δῶ! Θέλω νὰ τρέξω στοὺς ἀνοιχτοὺς κάμπους, νὰ ταξιδέψω στὶς ἀνοιχτὲς θάλασσες, νὰ πετάξω στοὺς γαλανοὺς οὐρανούς! ». Μὰ κανεὶς συνάνθρωπος δὲ μοῦ ἀπάντησε, κανεὶς θεὸς δὲ μοῦ μίλησε, κανεὶς Ἰσκιος ἢ ἄγγελος δὲ στάθηκε πλάι μου. Όστόσο, λίγο πρὸν τοὺς ἔννοιωθα κοντά μου, ἀλίμονο! πολὺ κοντά μου, κλεισμένους κι αὐτοὺς μέσα στὸ ἵδιο κελλί, νὰ φωνάζουν μαζί μου, νὰ ἴκετεύουν μαζί μου, νὰ μελωδοῦν μαζί μου τὴν ἀλήθεια. Καὶ τόλμησα μάλιστα νὰ τοὺς πῶ δσα εἶχα στὴν καρδιά μου, νὰ τοὺς διδάξω δσα νόμιζα χρέος τους, νὰ τοὺς

περιγράψω ὅπως τοὺς ἔβλεπα, ὅπως εἶταν κι ὅπως ἐπρεπε νὰ εἴταν. Τί ἀφροσύνη! Τί ἀσεβεία στὰ ἴερα καὶ τὰ ὅσια τῶν πολιτισμῶν! Τί ντροπὴ γιὰ μένα καὶ γιὰ σᾶς, ἀδελφοί μου! ³Ω, ἔλα γούγορα χοντά μου, θαυμάσιε καὶ γενναιότατε Σωκράτη! Κάποτε μιλοῦσες γιὰ τὸν ἔρωτα σὰν νὰ μὴ πίστευες στὴν ἀθανασία του. "Ἐλεγες, παρασυρμένος ἀπὸ ἕνα λόγο τοῦ Λυσία, ποὺ θέλησε νὰ σοῦ τὸν κρύψει ὁ Φαῖδρος, ὁ ἀγαπητός σου μαθητής, πὼς ὁ ἔρωτας δὲν εἶναι θεὸς ἢ τι θεῖον. Καὶ ξαφνικά, ἡ μετάνοια σοῦ δάγκασε τὴν ψυχὴ: « Δεινόν, ὁ Φαῖδρε, δεινὸν λόγον αὐτός τε ἐκόμισας ἐμέ τε ἡνάγκασας εἰπεῖν... Εὐήθη καὶ ὑπό τι ἀσεβῆ. Ο ἔρως εἶναι ἀθάνατος, εἶναι θεῖος. Κι ἀν δὲν ἔξαγνισθῶ ἀμέσως γιὰ τὸ ἀμάρτημά μου θὰ μὲ τιμωρήσει. Καθήρασθαι ἀνάγκη, ὁ φίλε. "Οπως ὁ Στησίχορος ὅταν συκοφάντησε τὴν 'Ελένη... ». Καὶ παλινώδησες τότε, Σωκράτη. Καὶ ἡ παλινωδία σου ἔγινε αἰώνιο δίδαγμα γιὰ ὅσους τόλμησαν νὰ μὴν ὑπακούσουν στὸ νόμο τοῦ μύθου, στὸ νόμο τοῦ πολιτισμοῦ. "Ἄς γίνει δίδαγμα καὶ γιὰ μένα, κι ἀς παλινωδήσω ὅσο εἶναι καιρός. "Οχι! Δὲν εἶναι ἀληθινὰ ἐκεῖνα ποὺ εἶπα! 'Ο ἀνθρωπος εἶναι ἀθάνατος, θεὸς ἢ τι θεῖον. 'Η μοίρα δὲ γράφει γύρω του τ' ἀνεξίτηλα ὅριά της. 'Ο θάνατος δὲν εἶναι παρὰ μιὰ εὐεργετικὴ τομὴ ποὺ ἀποχωρίζει, ποὺ ἀπολυτρώνει τὴν αἰώνια ψυχὴ ἀπὸ τὸ ἐφήμερο ἐπίγειο σῶμα. — "Ομως, τί συμβαίνει πάλι, Σωκράτη; Γιατὶ δὲ μπορῶ οὔτε τώρα νὰ μιλῶ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ καὶ οὐχ ὥσπερ τότε ὑπ' αἰσχύνης ἐγκεκαλυμμένος; Τί ἄλλο παρέβην, τί ἄλλο δέον οὐκ ἐτελέσθη;